

Ds MJ Goddefroy en Christeliek-nasionale onderwys

SJ Botha

Abstract

Rev MJ Goddefroy and Christian-National education

Professor CH Rautenbach can be honoured as an excellent exponent of the principle of Christian-national education, based on the same views as the Nederduitsch Hervormde Church. In a tribute to him the purpose of this paper is to look into the matter of the Rev MJ Goddefroy and Christian-national education. Goddefroy came to South Africa exactly one hundred years ago in 1887 to become a minister in the Nederduitsch Hervormde Church and he on his part could be seen as one of the earlier exponents of the same principle.

Benewens die feit dat Casper Hendrik Rautenbach 'n teoloog en filosoof van formaat is, moet hy ook gehuldig word as 'n onderwysman by uitnemendheid en 'n deurwinterde opvoedkundige. As onderwysman was hy gedrenk in, besiel met en het hy hom beywer vir die gedagte van Christelik-nasionale onderwys. Almal wat die afgelope vyftien jaar Predikantevergaderings en Algemene Kerkvergaderings van die Nederduitsch Hervormde Kerk bygewoon het, sal kan getuig hoedat prof Rautenbach gereeld met entoesiasme gepraat het oor die algemeen Christelike en breë nasionale karakter wat die onderwys behoort te dra. Maar dit was eintlik in die jare wat hierdie laaste vyftien jaar voorafgegaan het, dat hy ook 'n daadwerklike bydrae gelewer het dat hierdie beginsel van Christelik-nasionale onderwys in die Nasionale Onderwyswet van 1967 gestalte gegee is.

Met hierdie optrede het prof Rautenbach egter voortgebou op die tradisie van die Nederduitsch Hervormde Kerk en het hy ook 'n onskatbare bydrae gelewer tot die verdere bestending van die Christelik-nasionale onderwysbeginsel wat vir die Nederduitsch Hervormde Kerk nog altyd die enigste verantwoorde onderwysbeginsel was.

Nou is dit juis in hierdie huldigingsjaar van prof Rautenbach presies eenhonderd jaar gelede dat ds MJ Goddefroy een van die vroeëre bouers in die Nederduitsch Hervormde Kerk van die beginsel van

Christelik-nasionale onderwys, die herderstaf in die Nederduitsch Hervormde Kerk vanuit Nederland kom opneem het. Ter huldiging van prof Rautenbach word nou kortliks gekyk na Goddefroy en Christelik-nasionale onderwys.

ENKELE BIOGRAFIESE GEGEWENS

Van Frans-Belgiese oorsprong is Marié Joseph Goddefroy op 30 Oktober 1848 te Brussels, België, gebore as die vierde kind (almal seuns) van Louise Hortense Goddefroy. Van sy vader is alleen bekend dat hy uit die adelstand en moontlik selfs van koninklike bloed was (kyk Botha 1981).

Sy skoolonderrig het Goddefroy ontvang van die skool aan die Hospice Wallon te 's Gravenhage, waarna hy self ook vir 'n paar jaar op verskeie plekke onderwys gegee het. Daarna besoek hy die Gimnasia te Zetten en Zalt-Bommel voordat hy sy teologiese studies tussen 1871 en 1876 aan die Universiteit van Utrecht deurloop.

Vir die volgende tien jaar dien hy as predikant in drie gemeentes van die Nederlandse Hervormde Kerk, naamlik Lage-Zwaluwe (1877–1880), Ijsselmonde (1880–1882) en Achlum-Hitzum (1882–1887) voordat hy in Maart 1887 'n beroep aanneem na die kombinasie-standplaas Pretoria- Middelburg-Standerton van die Nederduitsch Hervormde Kerk in die Zuid-Afrikaansche Republiek. Hier het hy vir etlike jare as enigste predikant van die Nederduitsch Hervormde Kerk as geheel, die ontsaglike werk van heropbou van die Kerk, wat totaal ontwrig en gedisorganiseer was na die mislukte kerkvereniging van 1885, op 'n bekwame wyse verrig en het hy die teologiese koers van die Kerk opnuut aangewys.

Op kultureel-staatkundige vlak het hy hom van die begin af volkome met die Voortrekkerideaal soos hy dit in die Nederduitsch Hervormde Kerk gevind het, vereenselwig en het hy dit voortdurend bevorder en bestendig. Vanweë sy posisie en werk het hy met verskillende voor-aanstaande tydgenote gebots en betoon hy hom steeds as 'n bekwame teoloog en 'n uitmuntende woordvoerder.

Vanaf 1897 het hy 'n aantal donker jare beleef wat hom geknak en verwond agtergelaat het en hom sy leiersposisie in die Kerk ontnem het. In 1905 verhuis hy uit Pretoria na die Gemeente Middelburg en onder rustiger omstandighede lewer hy werk wat opnuut aan hom erkenning in die Kerk besorg. Swak gesondheid en stygende lewensjare dwing hom om op 17 April 1917, na veertig jaar in die bediening,

emeritaat te aanvaar. Op 2 Augustus 1920 sterf hy in die ouderdom van byna twee en sewentig jaar. Op 12 Augustus is hy in die ou begraafplaas in Kerkstraat-Wes, Pretoria, begrawe.

GODDEFROY SE TEOLOGIE

In 'n neutedop kan sy teologie soos volg in sy eie woorde saamgevat word:

Terwyl wij de handen ineen slaan, om elkander trou en liefde toe te zeggen, is het ons behoefte allereerst de hande op te heffen tot den God en Vader van onzen Heeren Jezus Christus, Wien wij door en in onze Ned. Hervormde Kerk wenschen te dienen naar uitwijzen van Zijn Heilig Woord.

Van hem, uit Wien en tot Wien alle dingen zijn, is onze verwachting; en door Zijne Genade hopen wij de Gemeente op te bouwen in haar allerheiligst geloof.

Geen Christendom zonder Christus; geen Kerk zonder belijdenis; maar ook geen belijdenisschrift of formulier boven of nevens het onbedrieglijke Woord des Heeren (Engelbrecht 1953: 317).

Uit hierdie enkele sinne is dit baie duidelik dat dit hier gaan om 'n Bybelgelowige Christen wat sy diepe afhanklikheid van God Drie-enig besef en bely. Tweedens is dit duidelik dat hier 'n dienaar van die Woord is wat trou probeer wees aan sy opdrag en roeping om die gemeente se geloof te bou sodat die gemeente toegerus sal kan wees om God te dien in gehoorsaamheid en ooreenstemming met die eise van sy Woord. Laastens is dit ook duidelik dat die teoloog wat hier aan die woord is, aan die een kant enige beskuldiging van teologiese modernisme en liberalisme teen hom afsny deur duidelik te stel dat hy geen Christendom sonder Christus of kerk sonder belydenis kan aanvaar nie, maar aan die ander kant tog nie die belydenisskrifte en formuliere op onreformatoriese wyse met die Heilige Skrif gelyk of daarbo stel nie. Dit was veral in die afsluitende sin dat Goddefroy se teologie saamgevat is. Die fokuspunt daarvan was die Woord wat absoluut normatief was.

By hierdie teologie het Goddefroy hom sy lewe lank gehou. In Nederland het dit hom meermale in botsing gebring met moderne en liberale kollegas en gemeentelede, terwyl hy met hierdie kerklik-teologiese standpunt wel aangesluit het by die Nederduitsch Her-

vormde Kerk in die Zuid-Afrikaansche Republiek wat primêr belydende kerk wou wees.

Terselfdertyd was dit feitlik vanselfsprekend dat Goddefroy hom met hierdie teologie ook sou skaar aan die kant van diegene wat hulle vir die beginsel van Christelik-nasionale onderwys beywer het. Ook hiervoor het Goddefroy hom lewenslank beywer.

GODDEFROY SE NEDERLANDSE TYDPERK

Spoedig na sy bevestiging in sy eerste gemeente Lage-Zwaluwe het Goddefroy aandag begin gee aan die saak van die jeug, en van die begin af het hy duidelik standpunt ingeneem dat dit moes geskied in ooreenstemming met die gedagte van 'Christelik Nasionale Schoolonderwys'. Hierdie spoedige standpuntinname en optrede ten gunste van Christelik-nasionale onderwys dui daarop dat Goddefroy waarskynlik reeds as student sterk oortuigings in hierdie verband gehad het. Hoewel hyself nooit uitdruklik daarna verwys nie, is dit heel waarskynlik so dat sy eie onderrig in die Waalse Weeshuisskool en sy eie ondervinding as onderwyser baie daartoe bygedra het dat hy vanaf die begin van sy predikantsloopbaan tot die einde toe so 'n besielde voorvegter vir Christelik-nasionale onderwys was. 'n Latere opmerking van hom dui vermoedelik wel in die rigting: 'Van der jeugd af was het, door Gods genade mijn lust bezig te zijn in de dingen onzes grooten Koning, Jezus Christus en dien gekruisigd' (Goddefroy 1890: 127).

Goddefroy het hom aangesluit by 'n 'Vereeniging voor Christelik Onderwijs' wat in 1861 in Nederland opgerig is. Die stigting van hierdie vereniging was die gevolg van 'n nuwe onderwyswet wat in 1857 in Nederland ingevoer is deur die Minister Van der Bruggen. Die wet het in die onseker situasie ten opsigte van onderwys sake aan die een kant groter stabiliteit gebring, maar aan die ander kant tog die neutrale onderwys, soos voorgestaan deur die modernistiese en liberale denkers van die tyd, in die staats- of openbare skole gevestig. Artikel 23 van die betrokke wet het wel onder andere bepaal dat die opleiding 'tot alle Christelike en maatschappelijke deugden' moes geskied. Maar in die lig van die feit dat dit basies neutrale onderwys was en in die Nederlande van die negentiende eeu die 'Christelike deugden' in alle godsdienste teruggevind is, kon hier nie juis ernstig sprake wees van onderwys in Christelik-nasionale gees nie. Die feit dat van Christelike deugde sprake was in die wet, het dit nog geensins in 'n Christelike rigting of gees gestuur nie en die liberales het uitdruklik verklaar:

... alle deugd noemen wij Christelijk, en ieder, die braaf leeft, is ons de beste burger' (Een Medestrijder 1888: 5).

Vir die voorstander van die besondere Christelike onderwys en die skool met die Bybel soos onder andere Groen van Prinsterer, was hierdie wet 'n groot teleurstelling. Dit het in elk geval spoedig duidelik geword dat diegene wat neutrale onderwys voorgestaan het inderdaad die oorwinning behaal het. Aan die een kant het daar wel groter vryheid gekom vir die oprigting van besondere skole, tog was dit vryheid sonder gelykheid. Veral in finansiële opsig was dit baie duidelik. So is belasting van die hele burgerskap wel slegs vir die staatskole gebruik, terwyl die voorstanders van Christelike onderwys en opvoeding die finansiële verpligtinge van die besondere skole alleen moes dra.

Tog was dit nie die finansiële aspekte nie, maar die neutrale karakter van die openbare of staatskole wat die grootste besware aan die regsinnige kerklike hoek ontlok het. Groen van Prinsterer het die besware vanuit hierdie rigting soos volg onder woorde gebring:

... het karakter der openbare school waar neutraliteit, karakterloosheid en algemeenheid kenmerkend zijn. De grootste vijand is de richting, die de rede verheft boven het geloof en het Christendom een bijgelovig dwaasheid noemt' (Langedijk 1935: 85).

Om hulle saak te bevorder, het die voorstanders van die Christelike skool op 16 November 1860 en 23 April 1861 'n 'Vereniging voor Christelijk Onderwys' opgerig. Hoewel hy nie die inisiatief geneem het by die oprigting nie, was Groen van Prinsterer tog die hart van die vereniging. In die breedopgestelde artikel 1 van die 'Concept Reglement' is drie aangeleenthede verwoord, naamlik:

- die beginsels en grondslae van die vereniging,
- die besware teen die Onderwyswet van 1857 en
- wat die vereniging as sy taak gesien het om die onderwys en opvoeding in Nederland op gesonde voet te kry.

Die artikel het soos volg gelui:

De Maatschappij, gegrond op de onveranderlijke waarheden, wier levenskracht in het tijdperk der Reformatie, ook hier te lande, voor Kerk en School met zegenrijke luister geopenbaard heeft, is gewijd aan de bevordering van het Christelijk-nationale schoolonderwys en gaat daarbij van de volgende hoofgedachten uit:

- (a) Die inrichting van de openbare school voor Roomsgesinde en Protestant, voor Israeliet en Christen, gelijk de wet van 13 Augustus 1857, art 16 en 23, ze voorschrijft, is voor de behoeften van eene Christelijke natie en althans voor den Protestantschen Christen geheel onvoldoende;
- (b) Zondag- en Bijbelsche leerscholen, hoe wenschelijk ook, kunnen niet anders dan een tijdelijk en gebrekkig hulpmiddel zijn.
- (c) Geen wezenlijk redmiddel dan in de besondere school se burgerlijk en godsdienstig onderwijs omvat.
- (d) Verplichting van elke Christelijke en dus van de Hervormde Kerk, om hierin te voorzien.
- (e) Verplichting der gemeenteleden, in overleg zoveel doenlijk, met Herders en Leeraars, om dit taak over te nemen, waar de Kerk, in haar reglementairen vorm, werkeloos blijft.
- (f) Oprichting van scholen, waar bij onbelemmerd en doeltreffend gebruik der Heilige Schrift en trouwe voorstelling der volkshistorie, het onderwijs in nuttige kundigheden aan Christelijke opvoeding wordt dienstbaar gemaakt.
- (g) Verleenen van geldelijke tegemoetkoming, inzonderheid waar eigen belangstelling en veerkracht openbaar is (Langedijk 1935: 92).

Dit was geensins die bedoeling van die vereniging om in sektariese of seperatistiese gees skole op te rig of die Protestantse kerke teen mekaar af te speel nie. Groen van Prinsterer het uitdruklik verklaar: '... de vereeniging wil geen gezindteschool, noch wil de eene Protestantsch kerk teenover de ander stellen, maar alleen de belijdenis der Hervormde Kerk als den gemeenschappelijke grondslag aanvaarden.'

Vir hulle moes dit die skool met die Bybel wees.

Die vereniging het redelik vinnig oor die hele Nederland versprei en het van die begin af die kerk, en dan by name die Hervormde Kerk, by al sy werksaamhede betrek. Hoewel talle predikante nie wou saamwerk nie, was daar tog 'n groot getal wat wel hulle medewerking gegee het en juis as gevolg van hulle deelname het die vereniging vat op die volk gekry.

Goddefroy het die beginsels van hierdie vereniging van harte onderskryf en sy daadwerklike steun aan die oprigting en vestiging van sulke skole gegee. So volmondig het hy met die beginsels saamgestem en so ywerig het hy dit uitgedra dat hy, ten spyte van heftige teenstand van

die kant van die liberale tydgees en predikante wat die moderne rigting toegedaan was, met taaie volharding volgehou en dit deurgevoer het.

Te Lage-Zwaluwe het Goddefroy weliswaar geen teenstand ondervind nie, maar wel hartlike samewerking. Die kerkraad van Lage-Zwaluwe het hulle eenparig by hom geskaar en die dringende behoefte erken van minstens 'n bewaarskool te Lage-Zwaluwe. 'Waar die kinderen worden voorberei voor het gewoon lager onderwijs en zij een opvoeding ontvangen naar den eisch des Evangelies' (Handelingen van de Kerkraad 1877).

Goddefroy was nie tevrede met net die erkenning van die behoefte nie en onder sy aansporing het die kerkraad verder besluit:

. . . dewijl het de algemeene overtuiging is van den Kerkeraad dat het in die gegeven omstandigheden zijn roeping is voor te gaan en handelend op te treden, zoo wordt in deze vergadering besloten ernstige pogingen aan te wenden tot oprichting van een Diaconie-Bewaarschool te Lage Zwaluwe – en een oproeping te doen van belangstellenden in die Gemeente om een commissie samen te stellen, bestaande uit de Kerkeraad met nog vijf andere leden der Gemeente tot oprichting van een Diaconie-Bewaarschool te Lage Zwaluwe.

Goddefroy het, as voorsitter van die kommissie, met ywer aan die werk gesprong met die oog op die insameling van fondse. Op 18 Desember 1877 kon die kerkraad kennis neem dat reeds sowat 500 gulde ingesamel is. Enkele maande later was die fondse genoegsaam en kon met die skool begin word.

In Goddefroy se derde gemeente, naamlik die kombinasie Achlum-Hitzum, het daar 'n heeltetal teenoorgestelde situasie ten opsigte van Christelike onderwys op hom gewag. Waar dit te Lage-Zwaluwe maklik was om die gedagte van Christelik-nasionale onderwys te propageer en hy daarom ook daadwerklik iets kon doen, het hy te Achlum-Hitzum die bitterste teenstand ondervind wat baie wysheid en volhardende deursettingsvermoë van hom geverg het.

Die beroep van Goddefroy na Achlum-Hitzum was besonder interessant en merkwaardig omdat hy ten spyte van die feit dat hy as regsinnige bekend was, tog na 'n sogenaamde liberale gemeente beroep is. Dat die Gemeente Achlum-Hitzum bekend gestaan het as 'n liberale gemeente, het voortgespruit uit die feit dat beide Goddefroy se voorgangers liberaal was en dat ook die sogenaamde Floreen-Kerkvoogden, wat die kerklike goedere en fondse en daarom prakties ook die kerkraad

beheer het, ook die rigting toegedaan was. Op die moontlike verklarings waarom Goddefroy tog beroep is, kan hier nie ingegaan word nie, maar feit van die saak is dat dit onvermydelik op botsings sou moes uitloop. Trouens reeds op die eerste kerkraadsvergadering onder voorsitterskap van Goddefroy op 14 Augustus 1882 is besluite geneem wat die botsing onafwendbaar gemaak het. Op die vergadering is naamlik op aandrang van Goddefroy reeds 'n besluit op die kerkraadsvergadering geneem om so gou moontlik met 'n Christelike Bewaarskool te begin (Handelingen van de Kerkraad 1882).

Goddefroy se onmiddellike doelstelling was die totstandkoming van 'n Christelike bewaarskool. Dit het uiteindelik tog 'n gewone Christelike laerskool geword. Langs die kerkgebou het 'n ou skoolgebou gestaan wat die eiendom van die gemeente was, maar op daardie stadium in onbruik geraak het. Die probleem was egter dat die beheer oor die gebou sowel as oor die kerklike fondse wat nodig was vir die totstandkoming van die skool, in die hande van die liberale kerkvoogde was. Toe die kerkraad dus besluit het om 'n Christelike Bewaarskool te begin en om vir die doel die ou skoolgebou asook die nodige fondse van die kerkvoogde te vra, was dit inderdaad net so goed as 'n oorlogverklaring. Vir die volle vyf jaar wat Goddefroy in die gemeente gedien het, het die stryd voortgeduur met die jare 1884 en 1885 as die beslissende jare.

Hier het Goddefroy koel, beredeneerd en omsigtig, maar tog met vasberadenheid en 'n taaie volharding, die stryd teen die liberales en ten gunste van die Christelike onderwys gevoer. Van die kant van sy teenstanders is van allerlei metodes gebruik gemaak en selfs metodes soos afdreiging, belastering en fisiese geweld is nie ontsien nie. Goddefroy het hom egter op geen wyse van sy doelstelling laat afsien nie en die volgende verklaring op 3 Augustus 1885 deur die kerkvoogde het die uitslag van die stryd weergegee (Goddefroy 1885: 34):

De ondergetekenden, te zamen uitmakende het College van Kerkvoogden en Notabelen der Ned. Hervormde Gemeente te Achlum verklaren dat zij bereid zijn, zo veel de kerkefondsen dit maar enigzins toelaten, de totstandkoming en onderhouding van de School voor Christelijk Nationaal Onderwijs te Achlum te bevorderen.

Die pad was nou oop vir die totstandkoming van die Christelike skool, waarvoor Goddefroy hom vanaf sy aankoms te Achlum beywer het. Die skool kon op 5 Desember 1885 begin met 60 leerlinge toe H Dun as

eerste hoof deur Goddefroy geïnstalleer is. Die skool, wat steeds bestaan, is 'n bewys van Goddefroy se vermoë om sy ideale in daade te omskep en terselfdertyd is dit ook 'n monument van Goddefroy se oorwinning oor die liberales te Achlum. Die liberales het wel nog vir etlike jare daarna voortgegaan om allerlei lastighede in die weg van die kerkraad te lê, tog was dit duidelik dat hulle rol uitgespeel was en hulle invloed vinnig afgeneem het. Hulle het self hulle nederlaag erken toe hulle in November 1885 'n versoek tot die kerkraad gerig het om een diens per maand volgens hulle opvatting in te rig. Nou kon die kerkraad, vanuit 'n posisie van krag, die versoek afwys en selfs 'n skerp woord tot die liberales rig om hulle verontrusting van die gemeente te staak.

Goddefroy se ywer vir die saak van die Christelike nasionale skool-onderwys het ook nie net beperk gebly tot die oprigting van die Christelike skool te Achlum en Hitzum nie. Hy het ook oog daarvoor gehad dat bevoegde onderwysers vir die Christelike skole in dieselfde gees opgelei moes word. Vandaar dat hy hom baie sterk beywer het vir die oprigting van 'n Christelike Normaalskool vir die opleiding van onderwysers. Ook in dié opsig het Goddefroy sy ideaal in vervulling sien gaan met die oprigting van 'n Christelike Normaalskool te Franeker, 'van welke stichting hij van de oprichting af predikant en eigenlijk de ziel was' (Engelbrecht 1945: 54).

GODDEFROY EN ONDERWYS IN DIE ZUID-AFRIKAANSCH REPUBLIEK

Goddefroy het sy standpunt ten opsigte van Christelik-nasionale onderwys in sy nuwe vaderland net so vasberade voorgestaan. Binne die Nederduitsch Hervormde Kerk was dit egter maklik omdat sy gedagtes ten nouste aangesluit het by die wat hy in die Kerk aangetref het. Hy kon dus voortbou en uitbou op wat reeds bestaan het.

Net soos hy hom uit oortuiging van harte met die ideale en strewende van die Nederduitsch Hervormde Kerk vereenselwig het, so het hy hom in die Zuid-Afrikaansche Republiek vereenselwig met die sogenaamde Hollander-Afrikaner element op die politieke en onderwysterrein. Dit het beteken dat hy 'n sterk ondersteuner was van die Paul Kruger-party en dat hy die onderwysbeleid van dr N Mansvelt, Superintendent van Onderwys in die Zuid-Afrikaansche Republiek, onderskryf het. Dit het weer ingehou dat hy 'n teenstander was van die genl Piet Joubert-party

en die sogenaamde Kolonialer-Afrikaner element wat in die verenigde kerk sy grootste steun gehad het.

Dit is merkwaardig dat Goddefroy, nog voordat Mansvelt Superintendent van Onderwys geword het, reeds gedagtes uitgespreek het wat later meegebring het dat hy deur Mansvelt as medestander erken is. Uitsprake van hom op die Algemene Kerkvergadering van 1890 in verband met die opleiding van predikante is hier van groot belang. Daar het dit geblyk dat hy die Nederlandse taal, sedes en gewoontes as belangrike faktore gesien het vir die handhawing en uitbouing van die Afrikaner-identiteit. Daarom was dit vir hom vanselfsprekend dat die kinders Nederlands op skool moes leer en dat hulle na hulle skoolonderrig by gebrek aan 'n eie universiteit na Nederland moes gaan. Van 'n eie universiteit vir die Zuid-Afrikaanse Republiek was Goddefroy wel 'n voorstander, maar hy het nie ver wag dat dit gou verwesenlik sou word nie.

Hierdie gedagtes van Goddefroy was presies dieselfde wat Mansvelt in sy onderwysbeleid in die oog gehad het. Ook hy was 'n voorstander daarvan dat die onderwys deur middel van Nederlands sou geskied en ook hy was van mening dat, ten spyte van die Volksraadsbesluit van 1889, die oprigting van 'n eie universiteit nie gou werklikheid sou word nie. Die Staatsgimnasium wat in 1893 in Pretoria geopen het, moes dien vir die vooropleiding gerig op universitêre studie in Europa en dan veral in Nederland.

Dit was juis hierdie ooreenkoms in siening wat Mansvelt, hoewel nie intiem bevriend met Goddefroy nie, genoep het om hom in 1895 te nooi om lid te word van die kuratorium van die Staatsgimnasium. In sy brief aan Goddefroy het hy by hom aangedring om die benoeming te aanvaar omdat 'wij in den grond der zaak hetzelfde beoogen n.l. de handhaving en opbouwing van het Hollandsche-Afrikaansche element in Zuid-Afrika, met name in Transvaal' (Leyds-argief 696). Goddefroy het dus in vername geselskap verkeer wat sy siening van onderwyssake in Transvaal betref.

Goddefroy het drie vereistes gestel waaraan 'n onderwyser moes voldoen, maar waaruit tog ook na vore kom wat hy van die onderwys as sodanig ver wag het. Die drie vereistes was:

1. Men kiese 'n vakman; d i 'n man spesiaal als onderwijzer opgeleid en gediplomeerd.
2. Men kiese 'n nasionaal man; d i 'n man, die de gevoelens van't Afrikaanse volk ken en deelt.

3. Men kiese een Kristelik man; d i 'n man die in belydenis en wandel getuienis geeft dat hij de beginselen van ons Protestants Kristelike Kerken van harte deelt (Goddefroy 1908).

Al drie hierdie vereistes is deur Goddefroy as van die grootste belang beskou, maar as daar om een of ander rede 'n keuse gemaak moes word, dan was die derde vereiste die absolute minimum.

Moet een der drie worden opgegeven, omdat 't niet anders kan, dan in geen geval het onder 3 genoemde, want in de handhaving van de heilige belofte bij de H Doop afgelegd, ligt de gehele toekomst van ons Afrikaanse volk. Onze basuin mag op dit gebied geen onzeker geluid geven; ook niet om des lieven vredes wille (Goddefroy 1908).

Dit het dus vir hom bo alles vasgestaan dat die onderwys 'n Christelike karakter, en dan spesifiek 'n Protestants-Christelike karakter, moes dra en in 'n Christelike gees moes geskied om die doopbelofte te kan nakom. Juis hierdie beklemtoning van die doopbelofte van die ouers en die betekenis wat die doop vir die kind het en moet hê, toon Goddefroy se tipies Nederlands-Calvinistiese instelling waarin die teokrasie en die leer van die verbond so 'n belangrike plek ingeneem het. Hierdie opvatting van die doop en sy betekenis korreleer met die tipies Nederlands-Calvinistiese opvatting van die onverbreekbare samehang van teokrasie, verbond en volkskerk. Daarin het ook vir hom die heil van die Afrikanervolk gelê. Wat die eerste en tweede vereistes betref, was hy saam met die Hollander-Afrikaner element van oortuiging dat Christelik-nasionale onderwys uit Nederland hieraan sou voldoen. Teen onderwysers uit die Kaapkolonie wat voorstanders van die Koloniale-Afrikaner element was, het hy ernstige bedenkinge gehad omdat hulle nie kennis van die Nederlandse taal gehad het nie. Die blote feit dat hulle in Suid-Afrika gebore was, het hulle, volgens Goddefroy, nog nie aan die tweede vereiste laat voldoen nie: 'Daarbij houde men toch in 't oog dat "geboren" binne de grenzen van Z. Afrika volstrekt nog niet "nasionaal zijn in zich sluit"' (Goddefroy 1908).

Dat Goddefroy so sterk oor die Nederlandse taal gevoel het, kan nie bloot daaraan toegeskryf word dat hy self 'n Nederlander was nie. Dit wil tog voorkom of hy gedurende die eerste jare van sy verblyf in Transvaal heelwat bedenkinge oor die Afrikaanse taal gehad het. Dit blyk onder andere uit sy kontrovers met Bosman. As hy antwoord op Bosman se beskuldiging dat hy in sy Kort Begrip die Bybel aangerand

het, dan verwys hy ook na 'n boekie uit die pen van ds SJ du Toit met die titel 'Die Bijbel in Afrikaans', waarin voorgestel word dat die Bybel in Afrikaans vertaal moet word. Dit blyk dan dat hy beswaar het teen die vertaling van die Bybel in 'n 'mengelmoes en brabbeltaal' en hy stel:

Nooit ofte nimmer hebben wij gehoord, dat Ds Bosman, die toch zegt de kloppingen van het volkshart zoo goed beluisterd te hebben, ook maar enigzins tegen deze aanranding des Bijbels gewaarschuwde heeft, nog veel minder dat hij was teleurgesteld; geschokt, bedroefd, verontwaardigd (Goddefroy 1890: 114).

Dit is ook waar dat selfs Pannevis in 1874 na die gesproke Afrikaans as 'n 'brabbeltaal' verwys het, terwyl SJ du Toit se poging tot vertaling van die Bybel in die spreektaal hom in 'skokkende plathede' laat verval het. Buitendien was ds Du Toit se veranderde politieke koers ook nie juis 'n faktor om sy Bybelvertalings populêr te maak onder die nasionaalvoelende Afrikaner van sy tyd nie. Goddefroy se afwysing van ds Du Toit se pogings tot die vertaling van die Bybel in Afrikaans het waarskynlik nie beteken dat hy die op- en uitbou van die spreektaal van die Transvaalse Afrikaner volledig verdoem het nie. Soos meeste van die predikante het hy op daardie stadium nie die lewenskragtigheid en die ontwikkelingsvermoë van Afrikaans as taal behoorlik gepeil nie. Na die Tweede Vryheidsoorlog dink hy in hierdie verband wel anders. Hy is dan nog steeds ten gunste van Nederlandse onderwysers, maar hy erken dan tog die reg van die Afrikaner en die Afrikaanse taal.

Gaarne erkennen wij de recht en de plicht van de Afrikaner, om zoveel mogelijk zich zelf te zijn en zich zelf te helpen. Moeten wij niet billiken de begeerte om in Kerk en Staat zich zelf te besturen, en alleen gelaten te worden? Ja, wij waarden tot op zekere hoogte het streven dergenen, die moe van klieken en koterieën, het der wereld luidkeels toeroepen: 'Geef ons 'n kans! Zelfs Chauvinisme (onredelike verkleefdheid aan eigen persoon en naam en land), zowel als 'hollander-phobie' (vrees voor instroming en overheersing van Hollanders) kunnen toch voortkomen uit 'n oprecht begeerte om land en volk goed te doen.

Ook oor die taal was hy dan nie meer so afwysend nie. Die voorwaarde wat hy stel is dat daar genoegsame boeke en literatuur moes kom en voor alles 'n Afrikaanse Bybelvertaling:

... en maak inmiddels dat 't Afrikaans, als schrijft- en leestaal,

genoegzame boeken en literatuur bevat! En om te beginnen, maak dan dat je al vast 'n Afrikaanse Bybelvertaling krijgt. Zolang die er niet is, zal't toch meer een vrome wensch dan een schone werklikheid zijn nu reeds te spreken van enkel Afrikaans en geen Hollands (Goddefroy 1908).

Intussen sou Nederlands en Nederlandse onderwysers nie alleen die onderwys in die algemeen ten goede kom nie, maar ook die Afrikaanse taal verstewig. Dan sou die vraag, naamlik wat van die Afrikaner sou word, eerlik so beantwoord kon word:

. . . wel dan zal ons opgroeiend geslacht, (altans voor 'n belangrike deel) zijn 'n geslacht dat, niet als tot hiertoe, zich eigen taal behoeft te schamen, omdat het die niet behoorlijk kent, in elk geval 'n geslacht dat in geen enkel opzicht behoeft achter te staan bij de geleerdste volken der wereld (Goddefroy 1908).

Goddefroy se belangstelling in onderwys in Transvaal, was nie net teoreties van aard nie. Hy het ook op die bestuursliggame van verskillende onderwysinrigtings gedien. Die eerste jare na sy aankoms was dit natuurlik vir hom, vanweë die hoë eise van reorganisasie en die uitgestrektheid van sy werksterrein, onmoontlik om werklik by onderwys sake betrokke te raak. In die jare na 1893 kon hierin verandering kom. Soos reeds genoem, was hy vanaf 1895 lid van die kuratorium van die Staatsgimnasium, terwyl hy ook nog gedien het in die kuratoria van die Staatsmodelskool, die Staatsmeisieskool en lid was van die Randse Skoolraad. Verder was hy ook in 1893 betrokke by die oprigting van die 'Vereniging voor Onderwyzers en Onderwijzeressen in Zuid-Afrika', terwyl hy na die oorlog lid geword het van die 'Hoofdkommissie voor Christelyk Nationaal Onderwijs' en betrokke was by reëlings in verband met die oprigting van 'n kollege vir die opleiding van onderwysers. 'n Leidende rol het hy weliswaar nie in die verskillende liggame gespeel nie, maar sy bydrae was tog belangrik en is waardeer. In die Nederduitsch Hervormde Kerk self was hy vir baie jare die hoofwoordvoerder oor onderwys sake. Selfs na die oorlog, terwyl daar binne die Nederduitsch Hervormde Kerk heelwat probleme rondom hom bestaan het, is hy tog deur die Kerk tot voorsitter van 'n kommissie benoem wat die Algemene Kerkvergadering oor onderwys sake, nou onder 'n vreemde regering, van advies moes bedien. Onder sy leiding is die volgende aanbevelings ingedien en deur die Algemene Kerkvergadering aanvaar as sy amptelike standpunt (Notule AKV 1904: 25-26):

1ste dat de Vergadering hare tevredenheid uitspreken met de Regering in zake opvoeding en onderwijs saam te werken, mits:

- (a) het recht der ouders worden gehandhaafd ten aanzien van de benoeming van schoolbesturen en onderwijzers;
- (b) gelijke rechten worden verleggend voor beide talen op alle door de Regeering gesubsidieerde scholen.

2de dat de vergadering de wenschelijkheid uitspreke, dat door het Comité van Chr. Nationaal Onderwijs een veranderd stelsel van subsidiering worde ingevoerd, ten einde de ondersteuning meer bepaaldelijk ten goede te doen komen van de arme of minvermogene kinderen.

3de beveelt uwe Commissie aan:

- (a) dat de Vergadering de wenschelijkheid uitspreken met de zusterskerken saam te werken om eene organisatie tot stand te brengen, die door collecte enz. soveel mogelijk geld verzamelde voor hetzelfde doel;
- (b) hangende de uitvoering van sub a beveelt uwe Commissie aan, dat nu reeds stappen werden genomen, teneinde maandelijks in alle kerken en ook in buitengemeenten onderwijscollecte te houden.

Wat hier veral van besondere betekenis was, was dat die ouers se regte gehandhaaf sou word, dat gelyke taalregte sou bestaan en dat daar samewerking tussen die drie Afrikaanse kerke moes wees. Wat die samewerking tussen die drie kerke betref, het dit in die jare direk na die oorlog, soos nooit tevore nie, plaasgevind. Gaandeweg het dit egter duidelik begin word dat daar binne die geledere van die voorstanders van Christelik-nasionale onderwys tog twee rigtings was. Die een groep het sterk klem gelê op die gelykberegting van die twee tale Engels en Nederlands, terwyl die ander groep dit as lewensnoodsaaklik beskou het dat die Christelik-nasionale onderwysstelsel in sy geheel absoluut gehandhaaf moes word en daar geen kompromie op 'n ander basis met die regering kon plaasvind nie. Hier was dit ook weer min of meer 'n verdeling tussen die kerke met die Nederduitse Gereformeerde Kerk as ondersteuner van die eerste gedagte en die Nederduitsch Hervormde Kerk en die Gereformeerde Kerk saam as ondersteuners van die tweede gedagte.

Die verskil het veral daarin na vore gekom dat die eerste groep voorstanders was van onderwysers uit die Kaapkolonie, terwyl die

tweede groep liefs Christelik-nasionale onderwysers uit Nederland wou invoer. Soms is die verskille nogal heftig in die pers teenoor mekaar gestel. Goddefroy self het hom by die tweede groep geskaar en hom nie onbetuig gelaat nie, hoewel hy nie by die getwis betrokke wou raak nie (Goddefroy 1908).

Konkluderend kan gestel word dat Goddefroy lewenslank 'n voorstander en kampvegter van Christelik-nasionale onderwys gebly het. In sy nuwe vaderland het hy hom volkome vereenselwig met die Hollander-Afrikaner element wat die Afrikaner-nasionalisme wou versterk en uitbou deur die Nederlandse taal, kultuur en sedes onder hulle in te dra. Goddefroy het soos baie Nederlanders en Afrikaners van daardie dae tereg besef dat die jong plantjie van Afrikaner-nasionalisme en Afrikanerkultuur nog deur Nederlands en die Nederlandse erfenis gevoed en versterk moes word voordat dit alleen teen die Engelse taal en kultuur sou kon bly staan en voortbestaan.

Goddefroy se beklemtoning van die noodsaaklikheid om deur middel van die verbinding met Nederland die Afrikaner te verstewig, het, soos vele van sy ander beleidstandpunte, lank in die Nederduitsch Hervormde Kerk voortgeleef. Hoewel die verbondenheid in die Nederduitsch Hervormde Kerk soms te sterk beklemtoon is, het dit die Nederduitsch Hervormde Kerk tog in 'n groot mate bewaar daarvan dat Engelse kulturele en teologiese insigte die suiwer Nederlands-Calvinistiese standpunt van die Nederduitsch Hervormde Kerk verwater het.

Literatuurverwysings

- BOTHA, SJ 1981. *Ds Marié Joseph Goddefroy 1848–1920*. Pretoria: Kital.
- ENGELBRECHT, SP 1945. *Neo-Calvinisme: Ontwikkeling en afwyking*. Kaapstad-Pretoria.
- ENGELBRECHT, SP 1953. *Geskiedenis van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika*. 3de Druk. Kaapstad-Pretoria.
- EEN MEDESTRIJDER, 1888. *De strijd om de school in Nederland 1857*. Rotterdam.
- GODDEFROY, MJ 1885. *Iets meer en iets anders uit de geschiedenis der reorganisatie van het beheer der kerkelijke goederen en fondsen der Ned Herv Gemeente Achlum*. Franeker.
- GODDEFROY, MJ 1890. *De kerkkwesie: Niet een leer- maar een levenskwesie*. Den Haag.
- GODDEFROY, MJ 1908. *Hollandskundige onderwijzers*, in *Volkstem* 20 Augustus 1908.
- HANDELINGEN VAN DE KERKRAAD LAGE ZWALUWE 6 JUNIE 1877.
- HANDELINGEN VAN DE KERKRAAD ACHLUM-HITZUM 14 AUGUSTUS 1882.
- LANGEDIJK, DJ 1935. *De geboorte van de Vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs*, in *De Vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs 1860–1935*. Amsterdam.
- LEIJDS ARGIEF 696. *Sup van Onderwijs: MJ Goddefroy, 29 Maart 1895*.